Hautajaisissa läsnä olleet

Alexander Kluge

Saksasta suomentanut Satu Taskinen

Kuka pelkää?

Adrienne: ei pelkää

A. Bierstadt: pelkää

S. Bierstadt: pelkää

Katrin Bierstadt: pelkää

Jakobine: pelkää rahan arvon laskua

D. Albers: pelkää

Annabelle Glaube: pelkäsi ennen, nykyään pelko muuttunut hyökkäävyydeksi

Ernstchen Ermolly: ei pelkää

G. Fritzsche: ei pelkää

Deesdorf: pelkää tehdessään jotain väärin

F. Gütersloh: pelkää

Rakastavatko omaiset jotakuta?

Adrienne: ei ketään

Ermolly: ei ketään

A. Bierstadt: ei ketään

Jakobine: epäselvää

Ernstchen Ermolly: uskoo rakastavansa F:ää

Annabelle Glaube: ei ketään

Katrin Bierstadt: ei ketään

Belve: ei ketään

D. Albers: rakastaa velvollisuudentunnosta kaikkia avun tarpeessa olevia

F. Albers: rakastaa mahdollisesti vaimoaan, todennäköisesti ei kuitenkaan ketään

F. Gütersloh: ei ketään

Mary Vierlingerille, vainajalle, ei ollut koskaan tarjoutunut mahdollisuutta mennä naimisiin, joten vanhemmat antoivat hänen asua luonaan. Ollessaan kukkeimmillaan Mary rakasti erästä naispuolista henkilöä. Myöhemmin tuosta henkilöstä tuli lihava. Mary muutti testamenttiaan. Hän ei halunnut tavata henkilöä enää koskaan. Onnettomasti päättyneen rakkauden jälkeen Mary jäi onnettomaksi ja jäi asumaan vanhempiensa luokse (ikään kuin tuo ensimmäinen yritys olisi osoittanut rakkauden sinänsä olevan kelvoton keino päästä pois isän ja äidin pyörittämästä verstaasta). Maryn täytettyä kolmekymmentä vanhemmat olivat tulleet jo niin vanhoiksi, ettei Maryn enää olisi ollut sopivaa jättää heitä oman onnensa nojaan. Mary piti vanhemmistaan huolen. Vanhemmat pitivät häntä kaikki päivät silmällä, ja niin hän itsekin piti: milloin hän lähti ulos, kuinka kauan hän mihinkin kulutti aikaa ja mihin hän kulutti rahat. Mary ei elätellyt harhakuvitelmia siitä, että hetken pako valvonnan alta olisi ollut avain onneen. Viisikymmenvuotiaana hän ei enää olisi voinut kuvitellakaan elävänsä elämää, jonka rytmi ei olisi kulkenut vanhempien elämän mukaan. Vuonna 1939 Maryn äiti kuoli, vuosi hänen miehensä kuoleman jälkeen, ja Mary Vierlinger, ehta Packer, oli elämänsä ensimmäistä kertaa vapaa. Kun vanhemmat oli saatettu mullan

alle juuri niin kuin asiaan kuului, Mary osti Chevrolet-merkkisen auton. Hän lähti matkalle Italiaan, Barin kaupunkiin asti. Nopeasti leviävä toinen maailmansota tukahdutti Maryn elämänliekin. Niin kävi nyt jo toisen kerran. Sodan aikana Mary keskittyi hyväntekeväisyyshankkeisiin yhteiskunta-asemalleen soveliaalla tavalla. Esikuvana hänellä oli siskonsa Adrienne. Maaliskuussa vuonna 1943 Mary sai teoistaan kunniamerkin. Aivan viimeiseen asti hän oli kykenemätön uskomaan, että englantilaiset voisivat pommittaa kaupunkia, jolle Packerin ja Vierlingerin perheyritykset olivat aikoinaan antaneet leimansa. Kun niin sitten kuitenkin kävi, Mary työskenteli uutterasti vahingoittuneen sairaalan huoltojoukoissa hänelle määrätyllä alueella. Vuosikausia hän piti itsensä tasaisesti ja jatkuvasti pienen alkoholimäärän vaikutuksen alaisena. Pitkä ruokapöytä oli aina katettu vieraita varten, joita ei tullut. Olisi ollut mahdollista käyttää myös kahta nojatuolia, jotka Mary antoi viedä vintille vuonna 1936. Ilmatorjuntamääräysten vuoksi ne piti vuonna 1939 siirtää kellariin. Niiden lisäksi jäljelle oli jäänyt viiden huoneen empire-kalustot. Vuonna 1944 Mary antoi ilmatorjuntasyistä pilkkoa vanhempiensa makuuhuoneen huonekalut ja sisustuksen palasiksi. Vuonna 1950 Mary oli 63-vuotias. Hän ei syönyt paljoa, ei myöskään enää juonut paljoa, luopui aikeesta hankkia ajoneuvo. Pääasiassa hän huolehti perintöaarteista.

Muutamaa vuotta myöhemmin Maryn toinen jalka oli pakko amputoida reidestä alaspäin verisuonitulehduksen takia. Oli kaikille yllätys, että Mary selvisi siitä hengissä. Hänen aina vain kapeammaksi käyneeseen elintilaansa oli ilmeisestikin varastoitunut käyttämätöntä elinvoimaa. Pelastuneen Maryn perhe, etupäässä hyvä sisar Adrienne, otti käyttöön Vierlingerien perintövarat Marya auttaakseen. Sisko allekirjoitutti itselleen yleisvaltakirjan voidakseen paremmin helpottaa Maryn elämää. Marylle rakennettiin erityinen liikutettava korituoli. Marylla oli huomattavaa taipumusta liialliseen syömiseen. Paikalle oli tarkoitus hankkia vierailijoita, jotta hänellä olisi jotain muutakin ajateltavaa.

Kuuden korituolivuoden jälkeen Mary kärsi sarjan aivoverenkiertohäiriöitä, eikä hän siihen mennessä ollut vielä mitenkään onnistunut tyydyttämään haluaan löytää iloa. Hän yritti vielä puhua. Vain vähän raollaan olevien silmäluomien takana vaani kahlitsematon elämänhalu. Toinenkin eli vasen jalka poistettiin kuolion takia. Mary selvisi siitäkin hyvin. Kaksi vuotta viimeisen aivoinfarktin jälkeen hän kuoli.

Jo siskon ensimmäisen jalan amputointi oli saanut Adriennen järkyttymään. Toinen toistaan seuraavat aivoinfarktit, niiden synnyttämä elämänhalu sekä siskon viimeiset elintunnit, jotka venyivät ja venyivät kuolevan kamppaillessa sitkeästi niiden pitkittämiseksi (kuoleva soitatti viimeiseen asti äänilevyiltä Beethovenin konserttoja), saivat hänet paniikkiin. Jos Adrienne olisi aikaisemmin nähnyt sellaisesta lopusta kertovan jutun jossain lehdessä, hän ei ikimaailmassa olisi uskonut sen voivan jonain päivänä koskettaa häntä itseään. Utelias hän kyllä olisi ollut, mikäli olisi törmännyt esimerkiksi tällaisesta lopusta kertovaan elokuvaan. Mutta nyt siskon hidas kuolema alkoi vaikuttaa hänen omiinkin voimiinsa. Adrienne asettui puolustamaan omaa elämäntilannettaan. Toisin sanoen hän ei enää ikinä päästänyt ketään lapsistaan kuolevan sisaren lähelle ja vältteli siskoaan itsekin. Siskoa hoiti "uskottu" palvelijatar, joka tosiasiassa oli jo vuosikymmeniä sitten tehty Vierlingerin perheestä riippuvaiseksi, eikä hän olisi enää mitenkään kyennyt viettämään itsenäistä elämää. Jos tätä palvelijatarta ei olisi ollut, ja vielä yhtä puutarhuria, joka myös näki joskus Marya, olisi Adrienne sanonut Maryn jo kuolleen. Adriennen ase itsensä puolustamisessa (itsensä, jonka uskoi olevan kaikkein suurimmassa vaarassa) oli ärsyyntymisen koeteltu keino ("ei vanhaa Marya enää tunnista omaksi itsekseen", "se vanha lihakasa ei ole enää entisensä"). Eikö Adriennen pitäisikin armahtaa tuo ihminen kärsimyksistään jonkin lääkärin ja lääkkeen avulla? Estääkseen omia ajatuksiaan itsenäistymästä ja karkaamasta omille teilleen Adrienne vältti jopa ottamasta yhteyttä Vierlingerien tuttuun perhelääkäriin, joka olisi saattanut suostuakin moisiin ehdotuksiin. Hän pestasi sisarelleen yliopiston sairaalasta vain parhaita dosentteja, joille hän ei voinut puhua minkäänlaisista tappamisaikomuksista.

Adrienne siis piilotti paniikin sisimpäänsä, peitti jäljet Marya kohdanneesta katastrofista pyyhkimällä muistot Marysta kokonaan mielestään. Häntä huolestutti ajatus, että pieni osa Marya olisi voinut siirtyä hänen itsensä sisälle, esimerkiksi psyykeperäisen sairauden muodossa, tai että hänestä voisi tulla joskus muulla tavoin Maryn kaltainen. Ajatus, että hän oli katsellut sairasta aivan viimeiseen hetkeen asti, tuntui hänestä niin vaaralliselta (aivan kuin hän sen vuoksi kuuluisi vääjäämättömästi jonkin kirouksen piiriin, vaikka toisaalta mitään taikaa ei ole olemassa), että hän määräsi itselleen perinpohjaisen hoitokuurin ja antoi ensiluokkaisten lääkärien tarkkailla itseään neljän viikon ajan. Raittiissa metsäilmassa, Hessenin kukkulalla olevassa W:n parantolassa, Adrienne tarkkaili itse itseään kuukauden ajan, kävi läpi menneitä vuosia. Hän tutki mielessään, voisivatko Maryn ongelmat olla myös hänen ongelmiaan. Hän päätyi kieltävään vastaukseen, kuten oli ollut tarkoituskin. Ankaran metsäilman tuulettamana, elokuun aurinkoisten terassi-iltapäivien ruskettamana hän palasi takaisin Ermollyjen luo, pääasiallisen syyn ollessa: Maryn tuhkatuille jäännöksille pidettävän hautajaisseremonian johtaminen.

Kuinka krematorioon meneminen oli järjestetty? Perheeseen avioliittojen kautta liittyneet omaiset thüringiläisestä sukuhaarasta Glaube–Fritzsche–Albers–Gütersloh ehdottivat, että heidät piti kuljettaa paikalle aikaisin, jotta ajoneuvot olisivat sen jälkeen vapaita tuomaan Packerit ja Ermollyt. Vieraat odottivat pienessä siunauskappelin viereisessä odotushuoneessa. Sinne Adrienne ei halunnut mennä ollenkaan, koska se oli liian *pelkistetty*. Hän antoi oman autonsa ja perheen lähipiirin auton odottaa krematorion sisääntuloväylän edustalla siihen asti kun yksi toimitusjohtajista sekä pappi, thüringiläiseen sukuhaaraan kuuluva Albers, tulivat noutamaan heidät sovittuun aikaan. Krematoriorakennus koostui yhdestä isosta valkoisesta tornista, jonka seinät oli käsitelty kirkkomaiseen tyyliin ja josta tuli savua. Tämän rakennuksen edessä oli pylväskäytävä ja aukio. Ermolly johdatti Adriennea käsivarresta tukien, kun tämä kulki aukion läpi ja astui siunauskappeliin. Kaikki sinne odotushuoneesta johdatetut vieraat nousivat seisomaan.

Japanilaisen sermin takana olevat palkatut muusikot soittivat "Kristus on ylösnoussut". Sivuoville ilmestyi vieraita ihmisiä tai järjestäjiä, jotka sulkivat ovet heti ymmärrettyään, että he häiritsivät surujuhlaa. Kun Albers oli lausunut Isä meidän, nousivat kaikki paikalla olijat seisomaan. Adrienne ja hänen lähipiirinsä heittivät arkulle kukkakimppuja. Muusikot soittivat virren "Vaikka elämässä vielä oomme me, kuolema meitä ympäröi". Hissimekanismin avulla arkku laskeutui alas. Siinä eteishuoneessa, joka oli suorassa yhteydessä siunauskappeliin, Adrienne otti vastaan paikalle tulleiden surunvalittelut. Laitoksen johdon edustaja kysyi, pitäisikö Ermollyjen asunnolle lähettää osa hautakukista. Adrienne kieltäytyi. Surunvalittelujen jälkeen vieraat menivät "Prinz Eugeniin". Siellä oli valmiiksi katettu pöytä 34 vieraalle. Puoli viidestä iltaan asti omaiset istuivat pöydän ääressä. Yli-intendentti Albers sai Adriennelta suljetun kirjekuoren, johon oli pantu sopiva rahasumma.

A. Bierstadt (kovalla äänellä): Gerdan täytyy kai käydä vessassa. Antonia (hiljaa): Sitähän minäkin, sitähän minäkin. Adrienne (kovaa): Vähän hiljempaa, olkaa hyvät! Ryhmä muusikoita astuu sisään ruokasaliin ja aloittaa vakavan konserton soittamisen.

Adrienne (hiljaa): Kun Ernstchen on ruskettunut, hänen poskiluunsa tulevat esiin (kovaa): Minusta tuntuu, että musiikin jälkeen voimme päättää ruokailun. A. Bierstadt (kovaa): Se on oikein hyvä. Ermolly: Iloinen kippis! Yli-intendentti Albers: Terveydeksi! Lisbeth Gütersloh: Juhla ajoi kokonaisuudessaan oikein hyvin asiansa! Juorukello Annabelle Glaube, thüringeläisten vanhin, hiljaisella äänellä, hän on 76-vuotias ja hänellä on hyvin hienot kasvonpiirteet: Mitä siinä kirjekuoressa oli? Ermolly: Olkaa nyt hetki hiljaa! Juorukello Annabelle (hiljaa): Kun kaulaan tulee punoitusta, on kuolema lähellä. Ehkäpä hänellä on eturauhasessa jotain vikaa? A. Bierstadt, kuin ajatukset olisivat siirtyneet yhdestä päästä toiseen (kovaa): Prostata, prostata, tallalalallallaa! (Tarttuu vanhaa Ermollyä käsipuolesta ja lähtee hänen kans-

saan ruokasalista biljardihuoneeseen, ja jatkaa sieltä niin kutsuttuun salonkiin.) Annabelle, hänen äitinsä (hiljaa): Albers elää enintään puoli vuotta, Adrienne vähintään 50, Ernstchen Ermolly elää vanhaksi, Gütersloheille tulee kaksi kuolintapausta tämän vuoden sisään, Dora Wilke kuolee ehkä aivan ykskaks. Salongissa Ermolly kiinnittää huomiota alkavaan yskäänsä, jonka on huomannut jo edellisenä päivänä; nenä tukossa niin kuin aina (kovaa): Professori Beier puhdistaa nenääni säännöllisesti, jotta saan iltaisin hengitettyä, mutta seuraavaan keskipäivään mennessä nenän sivuontelot ovat taas tukossa. A. Bierstadt (leikillisesti): Ummetuslääkettä vaivaan! Ernstchen Ermolly: Entä mitä te teette illalla? Gerda Fritzsche: Menen nukkumaan, koska minun on noustava taas aikaisin. Ernstchen Ermolly: Voisin noutaa teidät huomenna autolla. Gerda Fritzsche: Ei. F. Albers: Voimme katsoa biljardihuoneessa dioja. F. Glaube: ... (juo) Ermolly: Oikein iloinen kippis. Adrienne: Voisitteko ystävällisesti olla nyt hiukan rauhallisemmin. Albers (hiljaa): Kuolleet tulevat nousemaan ja syylliset vapisemaan...

Thüringiläiset menevät toiseen huoneeseen katsomaan dioja.

Thüringiläisten näkökantoja:

Kukkien ottaminen hautajaisista merkitsee kuolemaa taloon.

Tuhkaus ei ole palauttamista maaperään.

Asioiden on muututtava paremmiksi, jos on mennyt huonosti tarpeeksi kauan.

Makkaraleivät eivät kuulu kahvipöytään; snapsit eivät päivälliselle, mutta mahdollisesti sen jälkeen.

Lautaselle on jätettävä jotain merkiksi siitä, että ruoka kyllä maistui, mutta siitä ei olla riippuvaisia.

Ermollyt söivät lautaset tyhjiksi. Fritzschet, Albersit, Güterslohit ottivat tarpeeksi lautasilleen, jättivät kaikesta vähän yli. Ermollyt ja Packerit, jopa Antonia, säästivät lihapaloja viimeiseen asti. He syövät järjestelmällisesti aina ensin epäolennaiset ruokalajit, sitten vasta tärkeimmät.

Kaksi koraalia ei riitä mihinkään. Neljästä viiteen olisi ollut sopiva luku.

Tarjottu liha oli sitkeää!

Näistä asioista ei puhunut kukaan, ne kuitenkin pilasivat tunnelman:

Adriennen nyrkkisäännöt:

Jos olisin lohduton, ensimmäiseksi nukkuisin kunnolla ja pitkään. Mikäli se ei auttaisi, hankkisin ruskettuksen; kun verenkierto toimii reippaasti, seuraa siitä taas ilon hetkiä.

Illallisen aikaan kukaan hautajaisiin osallistujista ei voinut enää muistella Mary Vierlingeriä, he olivat sinä päivänä joutuneet ajattelemaan kuollutta jo liian paljon. Muistikuvia olivat: D. Albers saarnaamassa, Adrienne, kun hän (pukeutuneena isoon mustaan sadeviittaan) johti siirtymistä, taksien tulo, ulos virtaavat, aivan kuin jostain hallintorakennuksesta tulossa olevat ihmiset matkalla "Prinz Eugeniin".

Syyllisen etsintä!

Sinänsä Maryn kuolema ei ollut kenenkään syytä. A. Bierstadt sanoi: Mary söi liikaa lihaa. Jos hän olisi tehnyt puutarhatöitä, hänen kehonsa olisi kestänyt lihansyömisen. Thüringiläisten mielestä, mikäli he asiaa ylipäätään ajattelivat, Maryn kuolema oli rangaistus kopeille Packereille. Yli-intendentti sanoi, ettei Maryn kuolema ollut ollut ennenaikainen. Se lause oli tulkittavissa Albersien näkökulmasta yhdellä, Fritzschen perheen näkökulmasta jollain toisella tavalla ja niin edelleen, ts. se oli tulkittavissa monella eri tavalla. Annabelle Glaubelle syyllisyyskysymys oli yhdentekevä. Hän ei uskonut itse kuolevansa, joten hän ei varsinaisesti tajunnut Marynkaan kuolemaa. Antonia Bierstadtille kokonaisen päivän viettäminen sukulaisten kanssa oli sietämätöntä. Hän halusi olla vihdoin taas yksin. Hän jutteli välillä hotellikeittiössä palvelusväen kanssa. F. Gütersloh syytti tarjolla ollutta, hiukan sitkeää lampaanlihaa mahavaivoistaan, jotka kiusasivat häntä kovasti diakatselun aikana. Myös illallisen ajankohta, puoli viisi, oli huonosti valittu.

Oikeusavustaja W. sanoi: Saanko ilmaista teille osanottoni, arvoisa rouva. Haluan ilmaista teille vielä uudestaan tukeni, myös vaimoni puolesta. Arvoisan sisarenne kuolema on järkyttänyt meitä kaikkia suuresti, sisarenne, jonka omaisuudenhoitaja minä olin. Packerien perhelääkärille, Tohtori von B:lle tuli mieleen: Sitä ei voi vieläkään käsittää! Adrienne sanoi: Hyvä oikeusavustaja, voitteko toimittaa minulle huomenna kuitit sisareni omaisuudesta? Haluaisin säilyttää nämä asiat mielellään kotona. Kiitän teitä uskollisuudestanne. Kääntyen lääkärin puoleen: Te teitte, minkä kykenitte. Perhelääkäri epäili, että Adrienne oli hiukan helpottanut siskonsa kuolemaa. Sikäli, sanoi Adrienne, oli ehkä aivan oikein, että se tapahtui niin kuin se tapahtui. Albers sanoi: Asia täytyy nähdä juuri tästä näkökulmasta. Oikeusavustaja W. oli loukkaantunut, koska Adrienne eväsi häneltä asiainhoidon.

D. Albers vaati, että "Prinz Eugenissa" peilit oli nostettava seiniltä, vaikkei siellä toimitettukaan virallisia kirkollisia menoja. Niissä huoneissa, joissa esitettiin dioja, himmennettiin myös valoja hiukan. Kaupunginteatterin kolme muusikkoa saivat syödäkseen "Prinz Eugenin" keittiössä. Adrienne maksoi heille palkan heti sen jälkeen kun he olivat sanoneet olevansa tyytyväisiä saamiinsa ruokiin ja juomiin.

Surujuhla oli ollut arvokas ja kunnollinen, sanoi kaksi vierlingerläistä liikekumppania. Mitään ei ollut liikaa eikä liian vähän, sanoi D. Albers. Juuri sopivasti kuolleen kannalta, sanoi Maryn vanha ystävä, joka oli tullut, vaikkei Adrienne ollut kutsunut häntä. Kokonaisuudessaan arvokas loppu, sanoi H:n entinen ylipormestari.

Adrienne ajatteli, ettei Mary oikeastaan ollut pyytänyt kirkollista siunausta. Olisi kuitenkin ollut hankalaa luopua seremoniasta kokonaan. Ero Marysta ilman seremoniaa ei olisi ollut yhtä lopullinen. Vaikkei Adriennen mielestä vaihtoehtoja ollutkaan, hän kuitenkin pelkäsi kuolleen joko todellista tai oletettua tahtoa.

Suru idässä olevasta omaisuudesta

Maapalsta Erfurtissa, pommituksissa tosin tuhoutunut mutta iso, virallinen omistaja Fritzsche. Kaksi palstaa tienkäyttöoikeuksineen Queldinburgissa, ne Annabelle Glauben oli tarkoitus antaa perinnöksi yksinomaan pojalleen Otto Bierstadtille. Käsinetehdas H:ssa, ei kokonaan Güterslohien omaisuutta ja siten valitettavasti pakkolunastettu. Fritzschien kiinnitysoikeus taloihin Wegelebenissä ja Wernigerodessa. Puutarha, pappila, Queldinburgissa, punaisille jätetty, D. Albersin omistuksessa.

Christine Albers ei ollut ikinä unohtanut sitä päivää kun hänen miehensä kuoli. Ensin hän ei ollut ollenkaan uskoa, ettei se hiukan parrakas, kapeahuulinen mies enää voinut herätä, niin kuin oli siihen mennessä aina tehnyt. Christine oli ollut tapansa mukaan menossa keittämään kiireellä kahvia, kun hän sanoikin itselleen: nyt hän on varmasti kuollut. Aviomies piti haudata nopeasti kesän kuumuuden takia. Jo samaisena iltana (kuolinpäivänä) oli tullut miehiä häntä hakemaan. Niin kauan kuin aviomies oli vielä talossa, ei Christine uskaltanut puhua ääneen, ei uskonut, että hänellä olisi lupa. Hän ei halunnut myöskään näyttää iloaan, ei muuttaa vanhojen kuvien paikkoja eikä siirtää huonekaluja, jotka miehen tyrannimainen tahto oli saanut pysymään paikoillaan kuusitoista vuotta. Hän pelkäsi rangaistusta. Hän ei halunnut, että mies tulisi esiin esimerkiksi kaapista ja yllättäisi hänet siinä yksikaks ajattelemasta aivan vieraita ajatuksia, olihan hänen onnistunut piilottaa oikea luonteensa mieheltä kuudentoista vuoden ajan. Seuraavana aamuna Christine söi runsaan aamiaisen. Suruvieraat hän kestitsi muutamaa päivää myöhemmin kestikievarissa, koska ei halunnut kenenkään näkevän, että se-ja-se nojatuoli ei ollutkaan sen-ja-sen päädyssä jne. Vasta päivien kuluttua hänelle kerrottiin, etteivät talo ja omaisuus kuuluneet hänelle suoraan. Hänen miehensä oli määrännyt testamentinvalvojan siihen väliin. Se seikka rajoitti hänen elämäänsä tyrannin aluksi niin houkuttelevalta näyttäneen kuoleman jälkeenkin.

Mitkä asiat Adriennen vierailta jäivät hoitamatta?
D. Albers: Evankelisen puolustusopin yhden luvun valmiiksi kirjoittaminen. C. Albers: Lääkäriin meno, käynti testamentinvalvojan luona, pienen rahasumman noutaminen. A. Gütersloh: kambalaa koskevat sopimukset S. G. K:n kanssa, Rei; puutavarapaikan tarkistaminen. A. Bierstadt: Sairaskäynnit, kahvittelu äiti T:n kanssa, jauhelihaleivän syöminen äiti Steinrückin kanssa; nukutuspiikin antaminen. Antonia: Lekottelu, uni unen perään, kunnes olisi nälissään, vesi kielellä, aivan itsestään, sen jälkeen kahvia! Joler Bierstadt: Pieni huimaus toivottavaa, oli se sitten voimakkaan düsseldorfilaisen sinapin, oluiden, eetterin hengittämisen, rajun keinumisen, oppimisen tai muun työskentelyn, epäselviksi muuttuvien liikkeiden, maalta uuteen kaupunkiin ajon aiheuttamaa: tämä huimaus sekoittaa rajoitettujen mahdollisuuksien selväpiirteiset rajat. Jakobine: Jakobine voisi itkeä kovaan ääneen aina ajatellessaan, mitä kaikkea hän teki väärin. Kuinka väärin hän arvioi ravinnon, menestyksen, levon, ystävyydet, huolimatta 60 vuoden aikana saavuttamistaan oivalluksista. Mutta silloinhan olisi hänen aikansa kuolla, vääristä elämäntavoista johtuen, huomattavan paljon aikaisemmin kuin olisi välttämätöntä. Jakobine ei olisi missään tapauksessa halunnut katsoa sellaisia elokuvia, joissa kuvataan monien sukupolvien elämää, koska ajatus katoavaisuudesta häivytti hänen mielestään kaiken **tunnelman**. Kaksi Fritzschen perheen jäsentä ja kaksi Bierstadtia istui Ermollyn kanssa keittiössä palvelusväen luona. Heidät tultiin hakemaan takaisin, pois siitä välittömämmästä ilmapiiristä. Fritzsche: Kirjaan uppoutuminen. Tai pikemmin: Pimeään elokuvateatteriin meneminen, ja tällöin toivomuksena: Tulla ulos jonain muuna kuin minä meni sisään. Mikäli hän lukisi, tulisi hän herättäneeksi surujuhlijoiden keskuudessa kielteistä huomiota.

Seuraavaan kertaan, sanoi Annabelle Adriennelle heidän hyvästellessään. Adrienne ei sanonut mitään, hän tiesi, että Annabelle, toisen sukulinjan vanhin, vain piilotti ilkeytensä teeskennellyn vanhuudenheikkouden taakse. Useimmat sukulaiset jättivät hyvästit pieniä suukkoja jaellen.

"Hautajaisissa läsnä olleet" – "Anwesenheitsliste für eine Beerdigung" ilmestyi Klugen Lebensläufe-*teoksen ("Elämänkulkuja") täydennetyssä laitoksessa vuonna 1974.*